

שי דורון / מנכ"ל

יורם בליזובסקי /

י"ר מועצת המנהלים

שנת שיא עברה על גן החיות. מספר שיא של מבקרים הגיעו לגן החיות. חווית הביקור בגן החיות שודרגה ותצוגות חדשות נפתחו להנאת המבקרים. אבל הנהלת גן החיות אינה נחה על זרי הדפנה.

משאבים רבים מושקעים להמשך פיתוח של הגן. המאמצים מושקעים לפיתוח בטווח הקצר ובטווח הארוך - אבל גם כדי להבטיח שכל ביקור וביקור בגן החיות יהיה חוויתי ומהנה.

כבר בשנה הקרובה יתווספו מוקדי משיכה חדשים וחוויתיים לגן החיות והבולט ביניהם תהיה צפריית הלורים - חוויה של מפגש בלתי אמצעי בין בני האדם לבעלי החיים, שללא ספק תוסיף נדבך חשוב לחווית ביקור. הנהלת הגן גם החליטה להקצות משאבים רבים לשרד תצוגות קיימות במקביל לפיתוח החדש, כדי לשמור על הרמה הגבוהה - דבר שאנו מנסים לקיים מאז פתיחת הגן. ההנהלה הציבורית של גן החיות משקיעה במשך שנים רבות מאמצים בגיוס משאבים לטובת גן החיות. אני רואה חובה מיוחדת להודות לעיריית ירושלים, ולעומד בראשה, ניר ברקת, על הסיוע שהיא מגישה לגן החיות - בעיקר לפיתוח, מתוך ראייה משותפת של התפקיד המיוחד שיש לגן החיות בקהילה הירושלמית, ובודאי לאלה המבקרים בה, מהארץ ומהעולם.

העובדה שגן החיות עומד בצמרת טבלת אתרי התיירות המבוקרים ביותר בארץ במהלך כל השנים האחרונות משמחת. אין ספק שעם הפיתוח של התוכניות החדשות והרחבת הגן ישמור גן החיות על מעמדו זה ואף יגדיל את מספרי המבקרים מידי שנה. אכן, גם משרד התיירות והחברה הממשלתית לתיירות מכירים בפוטנציאל המיוחד של הגן וגם הם התגייסו למאמץ לקדם את הגן בהווה ובעתיד.

תודה מיוחדת מגיעה לרשות לפיתוח ירושלים על הליווי המתמשך והסיוע בקידום תכנון הרחבה של גן החיות, ולהרבה תומכים ותורמים מהארץ ומחו"ל, לג'וינט ישראל ולקרן ירושלים, לחברי אגודת הידידים של הגן ולכל המתנדבים. במקביל לכל אלה, העול העיקרי היום יומי, נופל על צוות עובדים קטן ומסור - צוות יעיל ואיכותי - העובד מסביב לשעון בכל ימות השנה. אני מבקש להביע את הערכת הרבה, בשם כל חברי מועצת המנהלים - לצוות עובדי גן החיות - הצוות שבזכותו גן החיות מגיע להישגים חדשים ומרשימים מידי שנה.

שנת

דו"ח סיכום לשנת 2009

פרופיל

52,000 (ובמילים - חמישים ושניים אלף!) - כן, זו לא טעות - 52,000 בני אדם ויותר, מנויים בגן החיות. אם בשנים האחרונות התגאינו במספר המנויים והגידול המתמיד במספרם, באה שנת 2009 וטרפה את כל הקלפים - גידול של כמעט 30% במספר המנויים השנה לעומת אשתקד!

אין מחמאה גדולה לצוות גן החיות מהאמון שמשפר זה מבטא. מספר זה יחד עם מאות אלפי המבקרים, הביאו השנה את גן החיות לשיאים חדשים. יחד עם כל האתגרים שבפתח, נותן מספר זה לצוות המסור תחושה של סיפוק בעבודה.

שנת 2009 תיזכר בודאי בשל השלמת הליכי התכנון הפורמליים, המבטיחים את הרחבת גן החיות בכ-150 דונם נוספים. מהלך זה ומספרי השיא של השנה, נותנים דחיפה לרצון להגשים את תוכניות ההרחבה.

השנה עלה נושא המים לכותרות. שנת בצורת נוספת ברצף, ירידת מפלס הכנרת, משבר המים בשיאו - דווקא השנה - פתחנו את המתחם החדש "סיפורה של טיפה". אל דאגה, אין בזבוז מים במתחם. מה שיש במקום הוא, דווקא, העמדה במרכז של נושא בתי הגידול המימיים והסכנות האורבות להם, בשל התייבשות, זיהום, פעולות האדם וההתחממות הגלובלית. המתחם החדש מדגיש את הצורך בחסכון במים, בשימוש מושכל בהם, בצורך לשמור על בתי הגידול המימיים ובתפקיד שלנו לעשות כל שניתן לשמור עליהם ועל בעלי החיים השוכנים בהם.

העובדה שגן החיות מהווה מקור משיכה גדול למספר רב כל כך של מבקרים, וההתרגשות סביב המתחם החדש שזוכה לביקורות נלהבות - מדגישים את תפקידי גן החיות המודרני בכל הקשור בחינוך, בהסברה ובהעלאת המודעות לצורך בשמירת טבע ובהגנה על בעלי החיים. השנה, לצערנו, הדבר מקבל משנה תוקף בתצוגה החדשה - נוכח המשבר החמור במשך המים. האמרה הידועה והותיקה "חבל על כל טיפה" מקבלת משמעות חדשה ב-"סיפורה של טיפה", המציגה את הצורך לשמר מערכות שלמות של בעלי חיים וצמחים, העלולים להעלם ולהיכחד אם לא נגן עליהם.

ואם בחינוך עסקינו, אני מבקש ל"האיר" פנים נוספות של העשייה בגן - עבודת החינוך בגן החיות. תחום שאינו זוכה לכותרות ומבוסס על עבודה קשה ומסורה המתמשכת לאורך שנים. ביטוי לעבודה זו נעשה בתכנית לטיפול בעזרת בע"ח לילדי החינוך המיוחד. השנה נקבע שיא של 63 קבוצות שהגיעו לפעילות בתכנית. מדובר ב-63 קבוצות של ילדים ובני נוער בעלי צרכים מיוחדים, מכל המגזרים באוכלוסיה, המגיעים לפעילות על בסיס שבועי בגן החיות. היה כבר מי שאמר, שאם רק בגלל זה היה קיים גן החיות, דיינו - אך כמובן שהגאווה גדולה יותר על כך שניתן לקיים את התכנית, יחד עם שאר הפעילויות והתוכניות האחרות של הגן.

ובאותה נשימה, אך בקצה האחר של הסקאלה - עומדת התוכנית החדשה בתחום החינוך - הפעם התנסות ראשונה בחינוך הפורמאלי - תכנית "ZOO בגרות" - המאפשרת לתלמידי תיכון לכתוב עבודת גמר לבגרות בתחומי עשייתו השונים של גן החיות. 14 נערים ונערות יהודים וערבים, דתיים ←

וחילוניים, נענו לאתגרים והחלו במסע מחקרי ארוך שסיומו ב-2010, עם כתיבת עבודות הגמר הראשונות.

כל אלה מתווספים למה שכבר כמעט "ברור מאליו" - כל אותן התוכניות בתחום שמירת טבע, פעולות ההדרכה וההסברה לקהל הרחב, פעולות להעצמת חווית הביקור, השמירה על רמת השירות הגבוהה, ניקיון, תחזוקה, גינון - שבהם אנחנו משתדלים תמיד להיות הכי טובים שרק אפשר.

השנה יומו אירועים

מעבודות דם, אינקובטורים, מכשיר רנטגן נייד ועוד, התווספו לציוד הקיים המבטיח את הטיפול המיירבי לחיות הגן ולבעלי החיים מהטבע המועברים לטיפול הגן.

● שני גורי ארמדילו נולדים בצפרייה הטרופית, ומועברים לטיפול בהאכלת יד של מטפלי מחלקת הציפורים. ● פורים בגן החיות – והפעם הפועל לא הפסידו...

שחקני קבוצת הכדורסל הפועל "מגדל" ירושלים מצליחים לגבור על הפילה "מיכאלה", במפגש המסורתי הנערך מידי שנה בפורים. הפעם, לא נערך המפגש סביב משיכת החבל וגורמים מוסמכים טוענים עד היום שבכלל סוכמה "עסקה", שנועדה לעודד את שחקני הכדורסל, שהפסידו לפילה במשך שמונה שנים ברציפות.

● צוללי ביצות מצטרפים לצפריית הביצה. זוהי אולי תחילתה של דרך ארוכה של התכנית להשבת צוללי הביצות לבתי הגידול הלחים בארץ, מהם נעלמו עופות אלה, כמעט לחלוטין.

● "תמי" ההיפופוטמית הקשישה עוברת דירה. עם התקדמות עבודות הבניה במתחם "סיפורה של טיפה" והפיכת הבריכה של "תמי" לבריכת ליטוף לדגי קוי – עוברת "תמי" לבית חדש רחב ידיים – האגם בחצר האפריקאית בארץ חיות התנ"ך. על

אף גילה המופלג, נרשמה התאקלמות מצוינת ומפתיעה, גם ביחסיה עם שכניה החדשים, ביניהם הקרנפים והג'ירפות. ● תצוגת הבז האדום, שנבנתה במסלול הצפרות, נפתחת לקהל בעת האירוע השנתי של חברי אגודת הידידים שבתרומתה הוקמה התצוגה. התצוגה היא "הירושלמית" ביותר בגן ומדמה בית בשכונת מורשה – אזור שהיה משכן לבזים האדומים, שמספרם בעיר ובארץ מצוי בירידה חמורה. גן החיות שותף למאמץ הלאומי לנסות ולהציל את הבז האדום מהכחדה. במהלך טקס חנוכת התצוגה

– משוחרר לטבע מגן החיות, בז אדום, שגדל וטופל בגן. ● עבודות הבנייה של מתחם "סיפורה של טיפה" הושלמו. התצוגה נפתחת להרצה בסתיו, וזוכה לשבחים ולהתרגשות גדולה. קהל המבקרים מופתע ומתלהב בעיקר מבריכת הליטוף לדגי הקוי.

● הנמר הפרסי "מקס" הלך לעולמו בשיבה טובה. ● זוג קזוארים – עוף אוסטרלי גדול, מרשים וצבעוני, חולק חצר (מופרדת בינתיים) במתחם החצר האוסטרלית ומחליף את הוולאבים שעזבו את הגן.

צילום: מיכל ארז. שני גורי ארמדילו הצטרפו למשפחה.

● ביום הראשון של השנה – מגיע לאויר העולם הטיגריס "סילבסטר" שבמהלך החודשים הבאים יהפוך "לידוען" המוכר בכל בית בישראל. טיגריס סומטרי שגדל בביתה של וטרינרית הגן – המחליפה את האמא הטיגריסית "חנה". ● גן החיות מתגייס למען תושבי הדרום בעת ימי מבצע

"עופרת יצוקה". עשרות אלפים מתושבי הדרום מגיעים לביקור בגן החיות, להתרעננות והפוגה מהשיבה במקלטים והמתח בימי הלחימה בדרום. ניידת הגלגל-נח נוסעת מדי יום ועוברת בין מקלטי הדרום בכל האזור, בפעילות העשרה והפגה למען הילדים היושבים במקלטים לאורך ימים ארוכים. ● אסון בתצוגת צבי האלדברה. שריפה פורצת בתצוגה וגורמת למותם של 4 צבי אלדברה נדירים, ומכלה את התצוגה. בתוך שבועות מספר נבנית התצוגה מחדש ומאוכלסת בצבים חדשים שהגיעו מחוות ריבי במאוריציוס.

● לנוחיות המבקרים בגן החיות, נחנך שירות "מדד האריה" באתר האינטרנט של גן החיות. המדד נותן מידע על מידת העומס הצפוי בגן החיות מידי יום ועל האירועים המיוחדים המתוכננים.

● תצוגה חדשה של זיקית מובהקת (מדברית), נפתחת בביתן לחיות קטנות. התצוגה הינה חלק מפעילות רחבה בתחום המחקר ושמירת טבע בנושא הזיקיות ההולכות ונעלמות מנוף החי בארץ.

● הפקארי מגיעים לישראל. 4 נקבות ו-4 זכרים מייסדים את קבוצת הפקארי הראשונה בישראל, כחלק מהחצר הדרום אמריקאית. התאקלמות הקבוצה טובה, ובמהלך השנה נצפו 8 צאצאים צברים. וכאן חשוב לחזור ולהדגיש – "זה לא חזיר!..."

● דגים בים המלח – כן. יש דגים בים המלח. במעיינות לחופי הים – הולכת ונעלמת אוכלוסיית הדגים הייחודית לכל העולם של נאוית ים המלח. גן החיות מתגייס להציל את האוכלוסייה מסכנת הכחדה וגרעין רביה ראשון מסוגו מוקם בגן החיות, במקביל למחקר שמתבצע על הדגים ובית הגידול שלהם, מטעם קרן מלגות המחקר של גן החיות ע"ש פרופ' אהרון שולוב.

● המעבדה הוטרינרית ע"ש בברלי בורג נחנכת בתוך בית החולים הוטרינרי שבגן החיות, ביום השנה למותה של בברלי, שעבדה במשך שנים רבות בגן החיות. ציוד מעבדה יקר הכולל

צילום: תמר רביב. ט"ו בשבט - חגיגה של עצים ואנשים.

● ארבע תערוכות מתחלפות במרכז המבקרים בתיבת נח - תערוכת "סיפורי התנ"ך" של אגודת המאיירים בישראל, "אפריקה" - תערוכת צילומים של נועם זילר, "שמחת הציפורים" תערוכת צילומים של המתנדבת רות שולר והבולטת מכולם התערוכה "נשרים בישראל" של יורם שפיר, כחלק מהמסע לעורר מודעות ציבורית לפעילות הנעשית בגן החיות וברחבי הארץ, להצלת הנשרים מסכנת הכחדה.

אוח מתוך התערוכה "שמחת הציפורים" של רותי שולר.

● האלפקות עוברות לגן החיות לילדים, לאזור הליטוף, בשכונת לעזים, לכבשים ולסוסים המיניאטוריים.

● "Zoo בגרות זו" - תכנית ראשונה מסוגה לתלמידי תיכון. כן, זו לא טעות - תוכנית מיוחדת לתלמידי כיתות י"א מבתי ספר ירושלמים מאפשרת להם לבצע עבודות חקר בתחומי העשייה השונים של גן החיות, ולזכות ב-5/4 יחידות לימוד בתעודת הבגרות.

צילום: תמר רביב מנדריל ומשלוח מנות בפורים.

● קבוצה חדשה של חמישה סייפנים - ציפורי ביצה, מאכלסת את צפריית עופות הביצה.

● סכום שיא של 400,000 ₪ נאסף ע"י אגודת ידידי גן החיות לטובת פיתוח תוכניות ותצוגות חדשות בגן.

● "חיים ירוק" - הסיסמא החדשה שמובילה את צוות גן החיות, המקווה להשפיע גם על מבקרי הגן - לחיות חיים ירוקים יותר, לשמור על איכות הסביבה ולנצל נכון את המשאבים הטבעיים. זו תחילתה של דרך ארוכה ומאתגרת. כבר השנה נרשם חסכון ניכר בצריכת המים בגן, אתר הקומפוסט עובד במלוא תפוקה, ניכר חסכון בצריכת האנרגיה ותחילתם של מיון ומיחזור פסולת - כל אלה מהווים חלק מהפעילות אותה מוביל "הצוות הירוק" של גן החיות.

● תוכנית ההרחבה של גן החיות מאושרת באופן סופי על ידי כל ועדות התכנון - צעד משמעותי לקראת הגשמתן.

● עזב גדול בשלהי הקיץ. הפילה "אביגיל" מתה. כגודל הציפייה - גודל האכזבה. סיבוך קשה בהמלטה גרם למותה של "אביגיל" הפילה. מיטב הרופאים הוטרינרים מהעולם כולו הוזעקו לארץ, ולמרות מאבק להצלת חייה שנמשך לאורך ימים ולילות ארוכים, מתה הפילה "אביגיל" והותירה את חבריה הפילים ואת כל צוות העובדים באבל גדול.

● שני זכרים של הגמל הדרום אמריקאי - הויקוניה, הגיעו והצטרפו לחצר הדרום אמריקאית.

2009 שנת שיא במספרי מבקרים!

738,304 איש ביקרו בגן החיות בשנת 2009 (לא כולל ילדים מתחת לגיל 3). זהו מספר שיא של מבקרים מאז ומעולם בגן החיות! נתון זה מציב את גן החיות כאתר מוביל ברמה לאומית מבחינת מספרי מבקרים!

כדאי לשים לב במיוחד למספר המנויים. כמעט 53,000 איש מחזיקים מנוי לגן החיות - עליה דרמטית של כ-30% (!) לעומת אשתקד - והמשך מגמת הגידול במספר המנויים שנמשכת כבר ללא הפסקה לאורך השנים.

רוכשי כרטיסים לשנת 2009

סה"כ	בודדים		מנויים		קבוצות		חודש
	ילדים	מבוגרים	רכישה	ביקורים נוספים	ילדים	מבוגרים	
48,305	8,970	7,393	1,310	13,252	15,047	2,333	ינואר
29,726	7,231	6,121	1,104	12,871	1,511	888	פברואר
48,161	8,723	8,601	5,692	13,559	9,918	1,668	מרץ
102,997	25,913	30,862	8,726	26,666	8,659	2,171	אפריל
60,921	8,786	13,662	4,048	18,786	9,830	5,809	מאי
53,242	6,860	11,808	3,375	16,027	10,790	4,382	יוני
76,802	12,718	11,579	7,469	25,747	15,218	4,071	יולי
129,085	34,995	33,295	11,497	40,844	5,402	3,052	אוגוסט
45,948	9,118	16,791	1,772	12,532	642	5,093	ספטמבר
62,017	14,421	18,465	4,181	20,075	3,210	1,665	אוקטובר
39,739	8,269	12,370	1,800	10,702	4,491	2,107	נובמבר
41,361	8,941	11,504	1,970	14,158	3,699	1,089	דצמבר
738,304	154,945	182,451	52,944	225,219	88,417	34,328	סה"כ

אוסף בעלי החיים - דו"ח זואולוגי

● תצוגת הבז האדום נפתחה כשהיא מדמה את בית הגידול של הבזים בשכונות ירושלים, כמו בשכונת מורשה. התקווה הגדולה לרבייה בקבוצת הבזים למען השבתם של אלה שיבקעו בגן החיות, בחזרה לטבע, קיבלה ביטוי סמלי ומוחשי, בשחרור של בז אדום שטופל במרפאת הגן, בחזרה לטבע, בעת טקס הפתיחה. ● לצפריית הביצה הצטרפו מיני עופות מים חדשים - סיפנים וצוללי ביצות. ● היתה זו גם שנה מוצלחת

צילום: יואב פרידלנדר.

חסידות חדשות באגם הקטן.

מחלקת הפילים

● התקווה הגדולה התחלפה בעצב גדול. שנת 2009 היתה צריכה לעמוד בסימן ההמלטה של הפילה "אביגיל", וגור פילים ראשון ל"טדי" הפילה הירושלמי. התקווה הגדולה לפילון נוסף שיחבור ל"גבי" הפכה לטרגדיה ועצב גדול ירד על הגן. לאחר כ-20 חודשי הריון, "אביגיל" הפילה לא עמדה בהמלטה הקשה והמסובכת ומתה.

בסוף יולי, לאחר שבדיקות המעבדה והמעקב השגרתי הצביעו על כך שההמלטה קרבה, נערך צוות הגן לסייע לפילה. ההמלטה התמהמהה ו"אביגיל" התקשתה להמליט. הצוות הרפואי וצוות מטפלי הפילה, ניסו לסייע בכל דרך, במשך לילות ארוכים. התברר שהפילה אינה מצליחה להמליט והעובר "תקוע" בתעלת ההמלטה. במצב דברים זה, החל מאבק להציל את חיי הפילה, מתוך חשש שהעובר כבר אינו בחיים. לארץ הוזעק צוות

וטרינרים הולנדי-גרמני שצבר ניסיון רב ביילוד פילים. כל המאמצים לחלץ את העובר ולהציל את הפילה - מאמצים שנמשכו לאורך לילות רבים ללא שינה - עלו בתוהו. אחרי יומיים, הכניעו הכאבים את "אביגיל", כשהפילות האחרות לא היו בסביבתה, היא נשכבה על צידה ונשמה את נשימתה האחרונה, בחצר האחורית.

העצב הגדול על מותה של "אביגיל", שניתן היה להבחין שהינו רב בקרב חברותיה הפילות, הגביר והעצים את המחויבות העמוקה של צוות הגן לנושא הריבוי והשימור של הפילים האסיינים הנדירים, הזקוקים לעזרתנו, כדי להצילם מסכנת הכחדה.

מחלקת הציפורים

● היתה זו שנת שיא בפעילות מרכז ההדגרה הארצי של העופות הדורסים. מדגרת הדורסים העמידה השנה שיא של גוזלי נשרים - 17 במספר, באחוזי הצלחה גבוהים. הביצים שהגיעו למדגרה מכל גרעיני הרבייה בארץ וגם מקיני נשרים משמורת גמלא בצפון - הינן חלק מהמאמץ הלאומי להציל את אוכלוסיית הנשרים מפני סכנת הכחדה בארץ.

לריבוי בקרב קבוצת הפינגווינים. אנו קרבים ומגיעים לסף הרוויה מבחינת מספר הפרטים בתצוגה. 7 פינגווינים בקעו השנה והצטרפו לקבוצה.

"סיפורה של טיפה"

בשנה זו התחלנו כולנו לשנן שמות חדשים ומינים חדשים של דגים המאכלסים את התצוגה החדשה שנפתחה. הדגש המרכזי בתצוגה החדשה מפנה זרקור לאיומים הרבים על בתי הגידול המימיים בארץ וברחבי העולם. איומים לימים מתייחסים לימים ולאוקיינוסים כמו גם לבתי הגידול המימיים, המצויים בתוך היבשה. כבר בפתיחה, ניתן לסמן את המינים להם חשיבות גדולה בכל הקשור בתוכניות לשימור וריבוי, כמו נאוית ים המלח, סוסוני הים, סומית הגליל - אך אין ספק שבשנים הקרובות מבקרי הגן יכירו גם את הקוי, דגי התנין, הארואנות מהאמזונס, דגי הריאה והחשמל ועוד רשימה ארוכה של דגים מבתי הגידול השונים.

צילום: עדי פיליפסבורן.

דג תנין ב"סיפורה של טיפה".

מחלקת אוכלי העשב

● שחרור היחמורים בחזרה לטבע במסגרת התוכנית להשבתם להרי ירושלים, אותה מוביל גן החיות בצוותא עם רשות הטבע והגנים, המשיכה השנה, ועוד 6 יחמורים שוחררו. השנה נצפה בוודאות, לראשונה, עופר צעיר שנולד בטבע, המעיד על הצלחה ראשונית של רבייה בטבע ושרידותה של האוכלוסייה. ● מה זה "נראה כמו חזיר, נשמע כמו חזיר, מתנהג כמו חזיר - אך אינו חזיר"? ובכן, זהו פקארי הצוארון. יונק דרום אמריקאי החי בקבוצות היכולות להגיע גם לעשרות פרטים. למרות הדמיון הגדול, אל תטעו - הפקארי אינו

רבים עקבו אחר סיפור חייו ונפלו בקסמו. גור בן 10 ימים שננטש על ידי אימו וגודל על ידי מטפלי הגן כתינוק לכל דבר. כשגדל מעט, היה מראהו שובה הלב - עיניו הכחולות, גופו המפוספס, הליכתו הקופצנית - גורם לכולם להתאהב בו. סיפורו נגע ללב במיוחד לאור הידיעה ש"סילבסטר" הוא טיגריס סומאטרי - מין המצוי

צילום: רותי שולר.

אחד מה"צברים" הראשונים של הפקארי.

בסכנת הכחדה חמורה ביותר. ההערכה היא שפחות מ-400 פרטים נותרו ממין זה בטבע, וגן החיות התנ"כי שותף בתוכנית העולמית לריבוי מין נדיר זה. מגור חמוד, שרק חיפש שותף למשחקים, הפך "סילבסטר" לטיגריס אימתני בן שנה - והיום המשימה הגדולה של מנהלי תכנית השימור העולמית, היא

למצוא לו בת זוג ברחבי העולם, שיוכל לצאת מהגן ולהשתדך עימה - על מנת להמשיך במאמצי התוכנית העולמית לריבוי הטיגריסים הסומאטרים. ● "מקס" הנמר הפרסי שהגיע לגן החיות בעת פתיחתו במשכנו הנוכחי, לפני יותר מ-17 שנה, מת בשיבה טובה.

מחלקת הקופים

מחלקת הקופים "הצטיינה" השנה דווקא ב"יצוא" מגן החיות ולא ב"יבוא". הריבוי המוצלח בקבוצת הקופים - הביא את גן החיות התנ"כי להיות "יצואן" בכיר לכל רחבי העולם. קוף שאגן וחמישה קופי למור יצאו לגן החיות בקפריסין. שני קופי מנדרייל יצאו לגן חיות באורוגוואי, וטמרינים לבני קודקוד הרחיקו "רק עד" גן החיות בראשל"צ.

חזיר. הפקארים משתייכים למשפחה נפרדת הנבדלת מהחזירים במבנה כפות הרגליים, במספר האצבעות ובמבנה מערכת העיכול. קבוצה של 4 זכרים ו-4 נקבות הגיעה השנה לגן החיות - משני גני חיות אירופאים, ולא חלפו כמה חודשים - והקבוצה מונה צאצאים רבים, "צברים" ראשונים למשפחת הפקארים.

● "תמי" ההיפופוטמית הקשישה, הפתיעה את כולם בהעברה "חלקה" והתאקלמות בבית החדש שקיבלה בחצר האפריקאית ב"ארץ חיות התנ"ך". "תמי" עזבה את ביתה הישן ואת הברכה הקטנה (שהפכה לברכת ליטוף לדגי הקוי ב"סיפורה של טיפה") בקלות, והתאקלמה במהירות באגם הגדול יחד עם שכנים חדשים וחברים לתצוגה - הג'ירפות, הזברות, הקרנפים ושאר בעלי החיים בסביבה.

- אם כבר מדברים על הג'ירפות, שני גורי ג'ירפות חדשים נולדו השנה.
- גם בחצר הדרום אמריקאית התרחשו שינויים וחילופים. האלפקות עברו לגור בגן החיות לילדים ואת מקומן תפסו זוג (זכרים) של ויקוניות - גמל הבר הדרום אמריקאי.

מחלקת הטורפים

● הכוכב הבלתי מעורער של מחלקת הטורפים ושל גן החיות כולו השנה, היה "סילבסטר", גור הטיגריסים שנולד ב-01.01.2009 והיום חוגג שנה ויותר. תמונותיו וסיפור חייו פורסמו בכל אמצעי התקשורת בארץ ובעולם כולו. סילבסטר הגור שנולד לזוג הטיגריסים "חנה" ו"אביגדור" הכניס את צוות הגן לאתגר של גידול גור טיגריסים שאימו נטשה אותו והעלה שאלות ותהיות רבות לגבי עתידו.

סיכום אוסף בעלי החיים 31.12.09

צילום: רותי שולר

פרטים	מינים	משפחות
900	60	דגים
530	68	יונקים
138	28	זוחלים
40	11	דו-חיים
580	104	עופות
2,188	271	סה"כ

צפריית הלורים

פרטים מצאצאי גרעין הרבייה שבגן. המצב הקשה של הלוטורות בארץ - מחייב נקיטת צעדים דרמטיים ולא מקובלים. בכוונת התוכנית לקיים לכידה של מספר פרטים מהטבע והעברתם לגן החיות התנ"כי לצורך שימור וייסוד גרעין הרבייה. במקביל, יערך ניטור של אוכלוסיית הלוטורות בצפון, וניסיון להתמודד עם שמירה על אזורי המחיה של הלוטורות.

גרעין הרבייה העתידי מבוסס על פרטים שיגיעו מהטבע בישראל, אך במידת הצורך תישקל האפשרות לייבא לוטורות מגרעיני רבייה של תוכניות דומות במערב אירופה, שם מקיימים (בהצלחה...) תוכניות דומות של ריבוי והשבה לטבע - תוכניות המבוססות על גרעיני רבייה בגני חיות.

גרעין הרבייה שבגן ישכון בתצוגת לוטורות א"י (להבדיל מתצוגת הלוטורה הגמדית במתחם "סיפורה של טיפה"), שתוקם באזור "גינת העקבות" במעלה העולה לכיוון המפלס העליון. האזור החדש יכיל שטח תצוגה ושטח נרחב מאחורי הקלעים. התצוגה לקהל הכרחית לצורך גיוס דעת הקהל, הסברה וחינוך, אך עיקר העבודה תיערך מאחורי הקלעים. בשטח נרחב של מאות מ"ר יוקם מרכז הרבייה, בתנאים המדמים תנאי טבע, עם התערבות מינימאלית של מטפלי הגן. אופייני של הלוטורות וצרכי

קשר בלתי אמצעי בין האדם לבעל החיים - תצוגת לורים.

הריבוי שלהן מחייבים היערכות בשטח נרחב, עם יכולת חיבור והפרדה בין הפרטים, וממשק טיפול שיבטיח גידול הגורים ללא התערבות האדם - דבר שיקל על סיכויי השחרור העתידי לטבע. היציאה לדרך של תכנית הלוטורות מתאפשרת הודות לגיוס התרומות של אגודת ידידי גן החיות התנ"כי. במהלך פיתוח התוכנית והרחבתה יערך ניסיון לגייס תמיכה מכלל הציבור ע"י התנסות חדשה של מעקב אחר התוכנית באמצעות רשת האינטרנט.

פיתוח תצוגות קיימות

במקביל לפיתוח התצוגות החדשות נערך גן החיות לשפר את חווית הביקור. בין היתר מתוכננות עבודות נרחבות להפיכת הצפרייה הטרופית ל"בית גידול טרופי", תוך שילוב אלמנטים נוספים של תצוגות זוחלים, קופי "העולם החדש", טוקאנים, צבים, דגים ודו-חיים. גם תצוגת קופי השימפנזה מתוכננת לעבור "מתיחת פנים" גדולה - הכוללת שינויים מבניים שייטיבו את חווית הצפייה וחווית "הקשר" בין בני האדם לקופים, ותביא לשיפור ברווחת חייהם של השימפנזים. ולא להרוצים עוד פינת מרגוע בגן - כזו תושלם בתחנת הרכבת הפנימית הסמוכה למרכז המבקרים בתיבת נח.

הרחבת גן החיות

תהליך ההרחבה ארוך ויקר. אישור התוכניות בועדת התכנון הסתיים, ובשנת 2010 יחלו העבודות להגשמת תוכנית ההרחבה. בשטח יראו בעיקר עבודת תשתית (גידור ההרחבה ופריצת דרכים ראשונות), אך במקביל יחל התכנון המפורט וגיוס המשאבים לבניית התוכניות המיועדות להרחבה ובראשן - הקמת האקווריום הראשון בישראל!

בסוף שנת 2010 תיפתח לקהל הרחב התצוגה החדשה, שתרחיב את מחלקת הציפורים של גן החיות - צפריית הלורים. בשטח כולל של כ- 300 מ"ר מול תצוגת הדובים - תוקם הצפרייה שתאכלס עשרות רבות של תוכאי הלורים. הלורים - תוכאים בגודל בינוני בצבעים עזים של אדום, ירוק, צהוב, כחול ושלל צבעי הקשת - מקורם בטבע באוסטרליה ובאיים סביב. הצבעוניות היא מהתכונה הבולטת של הלורים - והבולט מכולם הוא תוכי "לורי הקשת".

אופיים הנוח (יחסית...) ויכולת ההסתגלות שלהם לשינויי מזג אויר, הפכו את הלורים לבעלי כנף פופולאריים בגני חיות. ללורים יכולת הסתגלות גם לבני אדם. תכונות אלה הפכו את צפריית הלורים לאחת האטרקציות הגדולות ברבים מגני החיות ברחבי העולם.

צפריית לורים שונה מצפריית אחרות - היא מיועדת ומכוונת לעודד את הקשר הבלתי אמצעי בין בעלי החיים ובני האדם. הביקור בצפרייה, מבוסס על מתן אפשרות למבקרים, להאכיל את הלורים במזון שיופק במקום - נקטר מיוחד החביב עליהם. תוכאי הלורים נוחתים על ידיהם וזרועותיהם של המבקרים לצורך האכלה.

הביקור בצפרייה הוא גם הזדמנות צילום ייחודית - אך הוא יכול להתאפשר רק מתוך מחויבות לכללי התנהגות המדגישים יחס של כבוד ללורים, עדינות בתנועה ובקול. מדובר בחוויה ייחודית לקירוב בין האדם ובעלי החיים, תוך הדגשת כללי התנהגות המכבדת ומגנה על בעלי החיים. הלורים המיועדים לאכלס את הצפרייה מגודלים בהאכלת יד. לכן, חלק מהצפרייה החדשה, מאחורי הקלעים, מיועד להיות מרכז רבייה לתוכאים.

האיכלוס הראשוני של התצוגה בעשרות תוכאי לורי שבקעו בחוות גידול בנגב ויגיעו לירושלים לקראת הפתיחה, מיועד לאמצע 2010. תהליך ההתאקלמות שלהם ייקח מספר חודשים, ואז תיפתח הצפרייה למבקרי הגן. הקמת צפריית הלורים מתאפשרת הודות לתרומה של ידידי גן החיות מארה"ב.

לוטרות ארץ ישראליות

שנת 2010 תעמוד בסימן היציאה לדרך של התוכנית השאפתנית הבאה, בתחום שמירת הטבע בישראל, אותה מוביל גן החיות התנ"כי - התכנית להצלת הלוטורה הארץ ישראלית. הלוטורה הארץ ישראלית - הינה טורף קטן החי בבתי גידול מימיים בצפון הארץ. הלוטורה עומדת בפני סכנת הכחדה חמורה. הרס בתי הגידול המימיים, זיהום המים, ביתור בתי הגידול ע"י כבישים ודרכים שהביאו לדריסות - כל אלה גרמו לירידה דרמטית במספר הלוטורות, ולמצב הנוכחי, בו עומדת הלוטורה להעלם מנוף החי בארץ. הערכת המומחים מדברת כיום על פחות מ- 100 פרטים (!) שנותרו עדיין בטבע בישראל. לאור חומרת המצב, יוצאת לדרך התכנית להצלת לוטורות, בהתארגנות משותפת עם רשות הטבע והגנים ומרכז היונקים של החברה להגנת הטבע. התכנית תכלול גרעין רבייה בגן החיות, תכנית ריבוי בשבייה, מחקר שדה והשבה לטבע של

כוכב השנה

"סילבסטר" - גור הטיגריסים שננטש ע"י אימו ונלקח לטיפול בידי אנשי צוות הגן על מנת שישרוד בחיים, עבר שנה של "תהילה" ופרסום. לפניכם מקבץ תמונות של הגור הקטנטן, שהחל את דרכו בבתי המטפלים מוקף בבקבוקים ובבובות פרווה והיום, כשהוא בן שנה וקצת, הפך להיות טיגריס גדול וחזק בעל יופי פראי ומרשים.

ביקור בטיפת חלב

עתידו של "סילבסטר" נבדק בקפידה בימים אלה. לא בקלות נוותר עליו ורק כשנדע, כמובן, שאנחנו מעבירים אותו לגן חיות הולם, עם תנאי אחזקה טובים, נאלץ להפרד. הייתה לנו זכות מופלאה לגדל טיגריס סומאטרי מפואר וגולת הכותרת של התהליך תהיה לדעת שהוא "משתדך" לטיגריסית וממשיך את שושלת המין הנדיר הזה.

צילום התמונות: אאידה מיכאלי, יהודה פלד, טיבור יגר, אבי מזרחי וד"ר נילי אבני מגן.

עם "אבא" דניס

צעדים ראשונים בחוץ

עם חברים...

זה הקטן גדול יהיה...

בריכת ליטוף בגן החיות

צילום: תמר רביב

השנה נפתחה התצוגה החדשה
"סיפורה של טיפה", העוסקת בהתייחסות
גיבול מיימים הארץ והעולם. המתחם
התצוגה נמצאת בריכת ליטוף של
דג קוי המהווה אטרקציה מעניינת
ועל הריבה לילדים ומבוגרים כאחד.
דג קוי הם זן מסוים של קרפיון,
שמקורו בסין, והם סמל לאהבה וידידות.

ואלה האנשים העושים במלאכה

אחזקה

יחזקאל בסור / מנהל אחזקה.
אבו-מאהר גוודת / אחזקה.
מאיר רבי / קצין רכב.
מחמד נאסר אל-דין / מנהל עבודה.
יחזקאל ששון / נהג, קניין.
מאיר בן הרוש / מסגר, נגר.
מוחמד אבו טין / אחזקה.
מוחמד אבו תאיה / אחזקה.
עיסא אבו תאיה / אחזקה.
ג'מאל עבידאט / אחזקה.
רינה כהן / אחזקה.
רמי חאטיב / אחזקה.

מחלקת טיפול בבעלי חיים

מח' ציפורים / מיכל ארו (מנהלת), טל רומנו, ענאן אבו-תין,
דנה בן חור.
מח' אוכלי עשב / גלעד משה זבולוני (מנהל), אלון הברקורן,
רושדי עליאן, הישאם אבו-תין.
מח' פילים / עמאר סווחארה (מנהל), שחר קארה, SuTep,
Pandit Preeda, Sinema.
מח' טורפים / דניס סמית (מנהל).
מח' קופים / נועה דנין (מנהלת), אנה צ'רונה, אורי בן-גיגי.
גן החיות לילדים / שרון לב (מנהלת), רננה רוז'אני, גלעד
פריד, איתי גפני.
אחראי משק ומטבח / פואד משני.
מטפל מחליף / פלורי ואן-אסן.
חצר אוסטרלית / עידית דרור (מנהלת).
"סיפורה של טיפה" / נטשה וינשטיין.

יועץ משפטי / משרד עו"ד צבי אגמון ושות' -
עו"ד מתן מרדור.
מבקר פנים / עו"ד משה שפירא.
משרד רואי חשבון זיו האפט / דן אטיאס, ליאור יעקובי.
אדריכל / לני רביב.
יועץ תכנון / רן אוהב ציון - "תיק פרוייקטים".

צוות בכיר

שי דורון / מנכ"ל.
שמוליק דיוב / מנהל האוסף הזואולוגי.
ד"ר נילי אבני מגן / וטרינרית ראשית.
ד"ר נועם ורנר / זואולוג.
טובה ברנר / מנהלת חינוך והדרכה.
דרור קסטל / מנהל כ"א וכספים.
ד"ר סיגלית דביר הרץ / מנהלת שיווק ויח"צ.
חיים דנברג / ממונה על אחזקה ומערכות.
שי מזרחי / מנהל תפעול.
ג'וני גולדברג / גנן ראשי.
נתי כהן / קב"ט ראשי.

מנהל וכספים

אורלי שושנה / מנהלת לשכה.
טל לחיאני / הנהלת חשבונות.
אתי זהבי / קופאית ראשית.
אלכס סנדלר / רכבת.
יצחק וולך / ביטחון.
אבי מזרחי / ביטחון.
אורית ונציאנר / חנות מזכרות.

חינוך

יהונתן בור-הלוי / "גלגל נוח".
ויזי מרלין קנז / רכות חינוך מיוחד.
איימי כץ / מגזר ערבי.
אריאל רודמן / מגזר חרדי.

שיווק

תמר רביב / שיווק.
הדס אלקיים / עיצוב גרפי.
ניסן להב / תלת מימד.

בית החולים

חיים כהן גדול / מנהל מרפאה.
ד"ר לוי קאופמן / מחקר וטרינרי.
ד"ר אריה ליטבק / וטרינר.

גינון

סעיד אבו-טיין.
וואהל ג'עבס.
מחמוד ג'עבס.
ג'מאל שקיראת.

חברי מועצת המנהלים

מר יורם בליזובסקי / יו"ר.
מר יעקב אפרתי.
ד"ר לידיה בילוצקי.
ד"ר נחמה בן אליהו.
מר יוסף בן חמו.
ד"ר שי בצלאל.
מר יוסי גרו.
מר שי וינר.
מר עוזי וכסלר.
עו"ד הרצל יחזקאל.
מר גיל יניב.
עו"ד עזריאל לוי.
מר עמוס מר - חיים.
עו"ד הדוה פוגל.
עו"ד אלישע פלג.
פרופ' אבי פרובולוצקי.
מר ראובן קובלסקי.
מר דיויד קינדלר.
מר ישראל קלרמן.
מר ירון רביד.
ד"ר תומי שדה.

חברי ועדת ביקורת

מר ישעיהו אלטוביה / יו"ר.
מר אפרים גרינפלד.
מר אבי גיספאן.

אגודת ידידי גן החיות

עו"ד אליהו בן טובים / יו"ר אגודת הידידים.
חברי צוות ועדת ההיגוי של אגודת הידידים:
מר אמנון אנגל.
מר אמיר חשין.
מר אריק גרבלסקי.
מר יובל קורן.
גב' אביגיל מרטון.
גב' אביבה יערי / מרכזת האגודה.

ועוד עשרות מתנדבים, מדריכים,
קב"טים, מבקרי כרטיסים, נהגי
רכבת, עובדי אחזקה.

גן החיות למען שמירת טבע בעולם!

גן החיות התנ"כי בירושלים נוטל חלק במאמץ העולמי שבו שותפים גני חיות מהעולם כולו, יחד עם רשויות וארגוני שמירת טבע, לנסות ולשמר מינים של בעלי חיים בסכנת הכחדה. לגן החיות התנ"כי, כמו לגני החיות ברחבי העולם, תפקיד מכריע בשימור מינים ע"י קיום תוכניות שימור ורבייה וגיבוי לאוכלוסיות המתמעטות בטבע, קיום תוכניות השבה לטבע, מחקר ואיסוף ידע וניסיון מעשי. כל אלה, יחד עם תוכניות לימוד, חינוך והסברה לקהל הרחב והעלאת המודעות לצורך בשימור מינים אלה - משלימים את תפקידם של גני החיות בכל הקשור בשמירת טבע בעולם כולו. פעולותיו של גן החיות - נעשות לעיתים הרחק מעבר לגבולותיו הפיזיים, בבתי הגידול הטבעיים, במתן סיוע, משאבים ותמיכה בתוכניות שמירת טבע בעולם כולו.

מפת העולם הפרוסה לפניכם, נותנת לכם מידע ראשוני על התוכניות המרכזיות בהן שותף גן החיות התנ"כי, בדגש מיוחד על פעולות שמירת טבע שגן החיות מוביל ושותף בהן בישראל.

זאת ועוד...

בנוסף למינים המוזכרים במפת העולם, גן החיות שותף לתכנית העולמית לשימור בעלי חיים בתכנית ה-E.E.P. תכנית ה-E.E.P הינה התכנית האירופאית לשימור מינים בסכנת הכחדה (העובדת בשיתוף פעולה עם ה-SSP - התכנית המקבילה האמריקאית). התוכניות מאורגנות על ידי ארגוני גני החיות העולמיים ותכליתן היא לנהל אוכלוסיית כל מין הנמצא בסכנת הכחדה, ומוחזק בגני חיות בגרעיני רבייה, כאילו היה אוכלוסייה אחת גדולה. בדרך זו ניתן לנסות ולשמר מגוון גנטי גדול מספיק, שיאפשר את קיומה הבריאה של האוכלוסייה לאורך שנים. לכל מין הכלול בתוכנית, יש איש מקצוע באחד מגני החיות בעולם המתאם ומרכז את אוכלוסיית המין בעזרת כלים מדעיים.

להלן רשימת בעלי חיים (הנוספים) שגן החיות שותף לשימורם:

קופי שאגן (דרום ומרכז אמריקה)	קרנף רחב שפה (אפריקה)
טמרין לבן קודקוד (דרום אמריקה)	טפיר ברזילאי (דרום אמריקה)
למור שחור (אפריקה-מדגסקר)	היפופוטם (אפריקה)
למור קאטה (אפריקה-מדגסקר)	ויקוניה (דרום אמריקה)
ארה יקינטונית (דרום אמריקה)	ג'רף (אפריקה)
קיאה (ניו זילנד)	יעל (אסיה)
מרבו (אפריקה)	ברדלס (אפריקה)
קנגרו אפור (אוסטרליה)	קופי סיאמנג (אסיה)
טגואן (אפריקה)	קופי שימפנזה (אפריקה)
מגלן מצויץ (אסיה, אפריקה, אירופה)	קופי מנדרייל (אפריקה)
קקדו מולוקי (אוקראינה)	

פיל אסייני

מצב בעולם: בסכנת הכחדה. **איומים:** הרס בית-גידול, ציד, מאבק בין בני האדם לפילים על שטחי מחייה. אוכלוסיית הפילים האסיינים בירידה מתמדת. האוכלוסייה מוערכת בפחות מ-30,000 פילים! **גן החיות** שותף לתכנית העולמית לשימור ורבייה הפיל האסייני. גן החיות שותף לפריצת הדרך הבינלאומית בכל הקשור בריבוי הפילים באמצעות הפריה מלאכותית. "גבי" הפילון, הינו אחד מהפילים הראשונים שנולדו בהזרעה מלאכותית. גן החיות מגייס כספים לבית החולים הייחודי לפילים בלאמפנג בצפונה של תאילנד - במרכז לשימור הפיל האסייני הפועל במקום.

פנדה אדומה

מצב בעולם: בסכנת הכחדה. **איומים:** ציד, הרס בית גידול. **גן החיות** שותף בתכנית העולמית לשימור הפנדה האדומה. ארגון גני החיות העולמי תומך בהשבת המין בהודו, מפרטים שמקורם בגני חיות.

טיגריס סומטרי

מצב בעולם: בסכנת הכחדה חמורה. **איומים:** הרס בית הגידול, ציד. **גן החיות** שותף לתכנית הרבייה בגני חיות, תוכנית המהווה תעודת ביטוח לאוכלוסייה המתמעטת בשטח. אוכלוסיית הטיגריסים הסומטרים נמצאת בירידה דרמטית - האוכלוסייה באינדונזיה מונה פחות מ-400 פרטים! "סילבסטר", גור הטיגריסים הירושלמי, הראשון ייצא בעתיד ל"שידוך" עם נקבת טיגריסים, כחלק מתכנית העולמית לריבוי טיגריסים הסומטריים.

אריה אסייני

מצב בעולם: בסכנת הכחדה חמורה מאד! **איומים:** רדיפה בידי חקלאים, אוכלוסייה קטנה ובעיות גנטיות. האריה האסייני, סימלה של העיר ירושלים, נכחד מישׂראל במאה ה-12. בטבע נותרו כיום כ-300 פרטים בלבד, באזור אחד בעולם - בשמורת יער גיר בהודו. בגני חיות ברחבי העולם מצויים עוד כמה עשרות אריות, בתכנית שמטרתה לשמר מין זה. גן החיות התנ"כי שותף בתכנית ובגן חיים אריה ושלוש נקבות.

טמרין-רעמתי זהוב

מצב בעולם: בסכנת הכחדה. **איומים:** הרס בית גידול. הרס וכריתת יערות הגשם בברזיל יחד עם ציד למטרות מסחר, הביאו לקראת סוף המאה העשרים, את אוכלוסיית הטמרונים לסף הכחדה מוחלטת. רק בהתערבות גני החיות בעולם, יחד עם רשות שמורות הטבע בברזיל, יצאה לדרך תוכנית עולמית, להבטיח את עתידם של קופים נדירים אלה. התכנית העולמית, לה שותף גן החיות התנ"כי, מהווה גיבוי ועתודה לאוכלוסייה שבטבע ומאוכלוסייה זו משיבים פרטים ליערות הגשם בברזיל, במטרה לאושש את האוכלוסייה ולייצב את מספרם של הטמרונים בטבע.

פינגווין שחור הרגל (דרום-אפריקני)

מצב בעולם: פגיע. **איומים:** זיהום הים, התחממות גלובלית, דיג יתר, תיירות, כריתת הגואנו במושבות הקינון. בתחילת המאה העשרים ספרו רשויות שמירת הטבע **כמיליון** פינגווינים באיים מול העיר קייפטאון בדרום אפריקה. בסוף המאה העשרים הצביעה הספירה על אוכלוסייה של פחות מ-100,000 פרטים! מספרים אלה ממחישים את הביטוי - בעלי חיים המצויים בסכנת הכחדה. קבוצת הפינגווינים בגן החיות התנ"כי הינה גרעין רבייה כחלק מתכנית גיבוי לאוכלוסייה בטבע. המידע על הפינגווינים בגני חיות, כמו בגן החיות התנ"כי - הינו כלי הכרחי בטיפול באוכלוסייה המאוימת בטבע. עדיין זכורה לכולם שותפות צוות גן החיות מירושלים - במבצע להצלת הפינגווינים בעקבות זיהום האוקיינוס מזיהום נפט כתוצאה מהתבקעות מיכלית, מול חופי קייפטאון בתחילת המאה ה-21.

גן החיות למען שמירת הטבע בישראל

הגן ושותף בקידום תוכניות אלה. כל פעולות שמירת הטבע נעשות על ידי צוות הגן, לעתים בשיתוף עם חוקרים ואנשי שטח (כמו פקחי רשות הטבע והגנים). מעבר לפעילות שנעשית באופן שוטף, מקצה גן החיות משאבים גדולים באמצעות כספים המגויסים על ידי אגודת הידידים, תרומות מהארץ ומח"ל ובאמצעות קרן מלגות המחקר של גן החיות ע"ש פרופ' אהרון שולוב.

גן החיות התנ"כי הפך במרוצת השנים להיות גורם מרכזי, מוביל ומעורב בפעילות שמירת טבע ברחבי המדינה. מרבית תוכניות אלה מתקיימות מעבר לגבולותיו של גן החיות. גן החיות מתמקד בתוכניות של בעלי חיים ארץ ישראליים שנכחדו מהטבע בשנים האחרונות או נמצאים בפני סכנת הכחדה חמורה. גן החיות הפך לכתובת קבועה מצד רשויות שמירת הטבע בארץ ויחד עם גופים כמו רשות הטבע והגנים, החברה להגנת הטבע, מוסדות מחקר אקדמיים וגני חיות אחרים - מוביל

יחמור פרסי - הרי ירושלים/נחל שורק

מצב בארץ: נכחד. מושב לטבע בשנים האחרונות. איומים: הרס בתי גידול, ציד, מינים מתפרצים, דריסות. גן החיות היה שותף בתכנית ההשבה לטבע של היחמור הפרסי בצפון הארץ. לפני כחמש שנים, החל הגן להוביל תכנית נוספת, בשיתוף רשות הטבע והגנים, להשבת היחמורים להרי ירושלים, בשמורת נחל שורק. למעלה מ-50 יחמורים מגרעין הרבייה שלנו, שוחררו שם עד היום, לכלוב האיקלום ומשם לטבע. בשנת 2009 בלבד שוחררו 6 יחמורים נוספים. למרות תמותת חלק מהפרטים בשל דריסות על ידי רכבת ישראל וטרפות, יש עדויות להצלחת התוכנית בדמות תמונות ראשונות של עופרים שנולדו לטבע לאוכלוסייה ששוחררה מגן החיות.

עופות דורסים - עיטמים, רחמים, עיטים ועוד.

מצב בארץ: בסכנת הכחדה. איומים: הפרעות לקינון, הרעלה, ציד, חמיסת קינים. גן החיות מנהל ומפעיל את צפריית הדורסים כמרכז קינון, רבייה ושיקום לדורסים פגועים. בנוסף, מפעיל הגן את המרכז הארצי להדגרת ביצי עופות דורסים. הדגרות ייחודיות התבצעו בשנים האחרונות במרכז וביניהן בקיעת ביצת עיטם וביצת רחם - לראשונה בישראל, אחרי שנים רבות.

מצב בארץ: סכנת הכחדה חמורה. איומים: זיהום בתי הגידול המימיים, דריסות, התמעטות מזון, הריסת בתי גידול טבעיים והפיכתם לנגישים למטיילים.

כמה עשרות בודדות של לוטרות, לא יותר, נותרו עדיין בטבע בצפון ישראל. היונק והטורף הקטן, הפעיל לילה בעיקר - הולך ונעלם, ומעיד יותר מכל על מצבם העגום של בתי הגידול המימיים בישראל. מצבן של הלוטרות בארץ הביא את מרכז היונקים של החברה להגנת הטבע, רשות הטבע והגנים וגן החיות התנ"כי לצאת לדרך בפרויקט שמטרתו אישוש אוכלוסיית הלוטרות בארץ והשבתם לבתי גידול שמהם הן נעלמו, כמו באזורי הקישון ונחל תנינים. בשל המצב החמור, ילכדו פרטים מהטבע ויועברו לגן החיות התנ"כי במטרה לייסד גרעין רבייה, שיאפשר שחרור מבוקר בחזרה לטבע.

לוטרה ארץ ישראלית

זיקית מובהקת

מצב בארץ: פגיע. איומים: התמעטות השטחים הפתוחים, התמעטות מקורות המזון. בגן החיות הוקמה תצוגת זיקיות בביתן חיות קטנות. בנוסף, מוביל הגן בשיתוף עם חוקרת מאוניברסיטת בן גוריון מחקר גנטי של תתי המין של הזיקית המובהקת ובדיקת הקירבה ביניהם וחקר ההשפעה של גידול בשבייה על שרידותם של פרטים המושבים לטבע. כולנו תקווה שהמחקרים יסייעו בשימור, בריבוי ואולי גם בהשבה לטבע של מין מיוחד זה.

נאות ים המלח

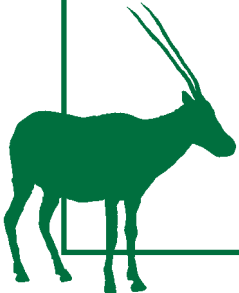
מצב בארץ: סכנת הכחדה חמורה. איומים: ירידת מפלס ים המלח והתייבשות המעיינות באזור. הדגים החיים במעינות מתוקים על שפת ים המלח, ייחודיים בכל העולם ומצויים בסכנת הכחדה חמורה במיוחד נוכח נסיגת מפלס המים. אין מקום אחר בעולם בהם חיים דגים אלה! גן החיות התנ"כי התגייס להצילם ע"י מחקר בשטח, גרעין רבייה בתצוגת "סיפורה של טיפה" ויוזמה להקמת בית גידול משוחזר בשטח נאות הכיכר, שיבטיח גם באופן מלאכותי את המשך החיים של דגים אלה באזור עצמו.

חתול חולות

מצב בארץ: נכחד. איומים: הרס בית גידול, מינים פולשים ומתפרצים. גן החיות התנ"כי הוביל תוכנית להשבת חתולי החולות לערבה, באזור קיבוץ לוטן. התכנית לא צלחה. שני הפרטים הראשונים ששוחררו מגרעין הרבייה שבגן החיות לא שרדו ורשות הטבע והגנים החליטה להפסיק את המשך התוכנית. גם לכשלון חשיבות, בשל העלאת המודעות לעובדה, שמינים נוספים של יונקים, זוחלים, מכרסמים ועופות יעלמו, אם לא תתבצע תוכנית מקפת לשימור בית הגידול.

ראם לבן

מצב בארץ: נכחד ומושב לטבע. איומים: ציד, הרס בית הגידול, שינויי אקלים. בגן החיות קיים גרעין רבייה של הראם הלבן המהווה גיבוי לגרעין הרבייה המרכזי ב"חי בר" יוטבתה המנוהל על ידי רשות הטבע והגנים. במסגרת התוכנית, נלקחים מדי פעם ע"י הרשות, פרטים שנולדו בגן החיות התנ"כי ומועברים אל הערבה, לטובת תכנית ההשבה לטבע.

נשרים - הרי הכרמל/גמלא רמת הגולן

מצב בארץ: בסכנת הכחדה. בשנים האחרונות המין מצוי גם בסכנה עולמית. איומים: הפרעות בקינון, הרעלות, מחסור במזון מתאים, חמיסת קנים וציד. אוכלוסיית הנשרים בארץ נמצאת בירידה דרסטית, במיוחד בצפון הארץ. גן החיות שותף בכיר בתכנית הלאומית להצלת הנשרים מהכחדה, בכמה מישורים: א. מרכז קינון ורבייה בצפריית הדורסים. השנה יצאו שלושה גוזלי נשרים "ירושלמים" לכלוב האיקלום בכרמל לקראת שחרורם לטבע. ב. בגן החיות פועל מרכז ההדגרה הארצי של ביצי דורסים, אליו מועברים ביצי נשרים מכל גרעיני הרבייה בארץ וגם מקני נשרים בשמורת גמלא. הדבר נעשה כדי להבטיח את ההתפתחות התקינה והבטוחה של הגוזלים, לאור אחוזי ההצלחה המתמעטים של קינון הנשרים בארץ בשנים האחרונות. כל הגוזלים (למעט מקרים בודדים), מיועדים לשחרור לטבע. בשנת 2009 הובקעו 17 ביצי נשרים במרכז ההדגרה. ג. גידול גוזלי נשרים, שלהם לא נמצאו הורים מאמצים, בהאכלת יד, בטכניקה מיוחדת, שתימנע מהגוזלים להתרגל לבני אדם (מניעת החתמה), ותאפשר את שחרורם העתידי לטבע.

סומית הגליל

מצב בארץ: סכנת הכחדה חמורה. איומים: ירידת מפלס הכנרת, שאיבת יתר. הסומית היא מין ייחודי של סרטן עיוור החי רק בשוליה הצפוניים של הכנרת, בתוך חללים תת קרקעיים במערה הסמוכה לאגם. רשות הטבע והגנים פנתה לגן החיות בבקשה להקים גרעין רבייה ראשון של סרטן זה - ע"י העברת פרטים מהטבע לגיבוי, להקמת "כספת" לשימור סרטנים אלה. זאת, בשל המשך הבצורת והעמקת הקידוחים לאספקת מים, בצפון הכנרת. מרכז שימור וריבוי של סומית הגליל הוקם במתחם "סיפורה של טיפה".

בז אדום - הרי ירושלים וספר מדבר

מצב בארץ: פגיע. בירושלים: בסכנת הכחדה. איומים: התמעטות מקורות המזון. הבז האדום, היה חלק מנוף החי בשכונתיה הותיקות של ירושלים - אך הלך ונעלם. העדרם של כוכי קינון בגגות הרעפים הישנים, יחד עם התמעטות מקורות המזון, דחקו את הבזים מירושלים. מספרם מצטמצם גם באזורים אחרים בארץ, אם כי מצבם מתייצב באזורי הכרמל ואלונה וזאת בזכות תכנית לאומית להצלתם - לה שותף גן החיות התנ"כי. עד כה, הועברו לגן החיות להדגרה וטיפול ביצי בזים וגוזלים שנפלו מהקינים. לאחר שהתפתחו, הועברו הגוזלים הבוגרים לשחרור לטבע (מיעוטם בירושלים והשאר באזור הכרמל ואלונה). בשנת 2009 הוסיף גן החיות מימד נוסף לפעילותו, על ידי הקמת גרעין רבייה בגן החיות, בתוך תצוגה מיוחדת שנבנתה לבזים האדומים. התצוגה אוכלסה בפרטים שאינם יכולים להיות מושבים לטבע אך מתאימים לצרכי רבייה.

עטלפי חרקים

מצב בארץ: פגיעים. איומים: הרס מקומות לינה, שימוש בחומרי הדברה. גן החיות פעיל מזה שנים ארוכות במחקר וניטור עטלפי החרקים, באזור גן החיות. המחקר עוסק בגילוי עושר המינים, אורחות חייהם והתקשורת ביניהם ובאפשרות להדברה ביולוגית באמצעות עטלפי החרקים. במחקרים שנערכו באמצעות קרן המלגות של גן החיות ע"ש פרופ' אהרון שולוב, התגלו בגן מינים כמו הפרסוף והפרסוף הגמדי, לאחר שנעלמו מאזור ירושלים מזה למעלה מ-60 שנה. גם העטלפון האירופאי נצפה לראשונה בירושלים בגן החיות, וזהו, עפ"י המידע שבידי החוקרים, גבול התפוצה הדרומי של מין זה. אנשי צוות הגן פעילים יחד עם החברה להגנת הטבע, רשות הטבע והגנים, אוניברסיטת ת"א ואחרים, במאמץ לנסות ולשקם אתרי לינה של עטלפי חרקים, בתוך מוצבי צה"ל הנטושים לאורך הגבול הירדני.

צב 'בשה מדברי'

מצב בארץ: בסכנת הכחדה חמורה. איומים: הרס בתי גידול, אימוני צה"ל, פעילות רכבי שטח, רעיית יתר, מינים מתפרצים, כריית חול לא מבוקרת. גן החיות התנ"כי מוביל תוכנית ארוכת שנים העוסקת בהצלת צבי המדבר. גרעין רבייה שבקעו בו עשרות צבים הוקם בגן. במקביל נערכו שני מחקרים ששילבו עבודת שדה. במחקר שבדק התאמת ה-DNA של צבי גרעין הרבייה לאלה המצויים בשטח, נמצאה התאמה מוחלטת. במחקר שכלל סקר בשטח להערכת אוכלוסיית הצבים בתנאי שטח שונה בנגב, נמצאה ירידה דרמטית במספר הצבים. לאחרונה הועברה קבוצה ראשונה של צבים לכלוב איקלום בחולות הנגב (סמוך לרביבים) כדי לבדוק אפשרות ראשונית לבצוע תוכנית השבה לטבע של פרטים מגן החיות.

